

Хитра О.В.

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри публічного управління та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Корнійчук А.В.

*здобувачка освітнього ступеня бакалавра,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-326-5-28>

ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зовнішньоекономічний потенціал України суттєво постраждав після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. У більшості досліджень відзначається кореляція між збройним протистоянням та показниками експортно-імпоротної діяльності, що, власне, підтверджується статистичними даними (табл. 1).

Таблиця 1

Показники експортно-імпоротної діяльності України за 2020–2022 рр.

Показники*	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темпи змін,%		
				2021 / 2020	2022 / 2021	2022 / 2020
Експорт товарів, млн. дол. США	49191,8	68072,3	44135,6	138,4	64,8	89,7
Імпорт товарів, млн. дол. США	54336,1	72843,1	55295,7	134,1	75,9	101,8
Сальдо, млн. дол. США	-5144,3	-4770,8	-11160,1			

Примітка: * – без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: [1]

За 8 місяців 2023 року експорт товарів становив 24474,9 млн. дол. США (темп змін відносно аналогічного періоду 2022 року 84,7%), а імпорт – 41141,7 млн. дол. США (темп

зростання – 119,6%) [1]. Отже, якщо у 2022 р. відбулося зниження показників як експорту, так і імпорту порівняно з 2021 роком (при цьому дефіцит зовнішньоторгового балансу зріс у 2,3 рази), то за січень–серпень 2023 року надалі спостерігаємо тенденцію відставання за обсягами експорту, однак обсяги імпорту майже на 20% перевершили рівень аналогічного періоду 2022 року.

Зниження експорту в умовах воєнного стану насамперед пов'язане з руйнуванням експортних потужностей, логістичними проблемами, торговими блокадами, санкціями. Зменшення імпорту в більшості випадків зумовлене зубожінням (зниженням купівельної спроможності) населення і, відповідно, падінням споживчого попиту. Девальвація національної валюти призводить до інфляційного стрибка, передусім товарів іноземного походження [2, с. 239].

Варто зауважити, що частка торгівлі України з росією до війни мала досить високе значення. Наприклад, за 2021 рік Україна експортувала до росії товарів на суму 3,4 млрд дол. США, а імпортувала – на 6,1 млрд дол. США. Натомість у 2022 році 63% експорту припадає на країни ЄС. В імпорті також відбулися зміни: у торгівлі з країнами ЄС імпорт зменшився лише на 8%, з країнами СНД – на 37%, а з іншими країнами світу – на 22% [3, с. 69–70]. Також спостерігається зміна основних міжнародних маршрутів переміщення товарів і застосовуваних видів транспорту: 1) з країн СНД (-57,46%) на країни ЄС (+20,51%); 2) з морських пунктів пропуску на пункти пропуску для автомобільного та залізничного сполучення [3, с. 71].

Процедура регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану має певну специфіку передусім з огляду на обмеженість фінансових і фізичних можливостей держави. І це зумовлює потребу в пошуках шляхів раціонального поєднання інструментів стимулювання і стримування міжнародної торговельної активності задля впорядкування доходів і витрат в умовах війни. Державне регулювання ЗЕД варто орієнтувати на оптимізацію торговельних відносин, акцентуючи увагу, з одного боку, на підтримці «критичного» імпорту товарів, а з іншого – на заохоченні експорту продукції для наповнення бюджету фінансовими ресурсами [4].

Доцільним є створення системи аналізу даних з використанням програмного забезпечення у сфері штучного інтелекту за прикладом платформи Government Technology (GovTech), яка може автоматично аналізувати статистичну інформацію та надавати рекомендації для прийняття рішення, а також розробка інтерактивної карти для бізнесу щодо логістичних шляхів, які можна використовувати для експорту й імпорту товарів [3, с. 73].

Економіко-правовий блок забезпечення регулювання ЗЕД під час воєнного стану в першу чергу стосується питань митної і податкової політики, а також відтермінування звітності, що переважно полегшує умови ведення бізнесу та веде до зниження транзакційних видатків [2, с. 243].

Для регулювання відносин з державою-агресором передбачений такий інструмент обмеження співпраці, як ембарго. Під час воєнного стану були прийняті Постанова КМУ «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації» [5], а також Постанова КМУ «Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації» [6]. Крім того, були прийняті Розпорядження КМУ «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю» [7] і Наказ Міністерства інфраструктури України «Про закриття морських портів» [8].

З іншого боку, важливе значення має Постанова КМУ «Про перелік товарів критичного імпорту» [9], зміст якої передусім стосується відновлення діяльності підприємств, робота яких залежить від імпортової сировини. Крім того, з метою забезпечення безпеки і стабільності на ринках та захисту національних інтересів країни внесені зміни до обсягів квот товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню, а також до переліку товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню.

В умовах війни також є нагальним внесення змін до митного законодавства. У цьому контексті слід згадати Постанову КМУ «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» [10], якою надана можливість декларувати імпортні товари шляхом подання тимчасової митної декларації або заповненої форми декларації без пред'явлення товарів митниці. Також з 5 квітня 2022 року Національний банк України суттєво скоротив термін розрахунків за експортно-імпортними операціями: з 365 днів до 90 днів (згодом було збільшено до 180 днів). Мета такого заходу – забезпечення стабільності системи для запобігання виведенню капіталу за кордон та недопущення виникнення макроекономічного дисбалансу [2, с. 242; 4].

Оскільки ми впевнені, що після закінчення війни вітчизняні суб'єкти ЗЕД отримають можливість вийти на ринки розвинутих європейських держав, вже сьогодні слід налагоджувати нові канали збуту, покращувати інфраструктуру та логістику, дбати про підвищення конкурентоспроможності товарів [3, с. 69].

Вже під час війни Офіс з розвитку підприємництва та експорту з метою сприяння налагодженню співпраці між українськими

компаніями та потенційними закордонними партнерами запуснув міжнародну версію Єдиного експортного веб-порталу на платформі «Дія. Бізнес». Англomовна версія веб-порталу передбачає такі опції: аналітична інформація щодо фокусних для експорту секторів України; календар запланованих бізнес-подій; актуальні новини щодо розвитку українського бізнес-середовища; доступ до Каталогу українських експортерів – верифікованої бази контактів компаній, які бажають знайти партнерів за кордоном; кейси – історії успіху підприємців, які успішно вийшли на міжнародні ринки [11].

Прогресивним у розвитку експорту України став Регламент (ЄС) 2022/870 Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 р. про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні пільги, визначені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [12]. Його метою є поглиблення торговельних відносин з ЄС, полегшення умов здійснення експорту української продукції та продовження експорту до інших країн світу, зокрема відповідно до умов продовольчої програми ООН. Так, тимчасово призупиняються: мито для промислової продукції; система вхідних цін на овочі та фрукти; тарифні квоти для продукції сільського господарства; антидемпінгові мита на імпортовані товари, які походять з України; глобальні захисні заходи, які спрямовувались проти експорту товарів з України. У відповідь на звернення Верховної Ради України з проханням продовжити термін дії пільгового режиму на період до завершення переговорів щодо членства України в Європейському Союзі, у травні 2023 року Рада ЄС ухвалила постанову, що поновлює призупинення всіх мит, квот і заходів торгового захисту на український експорт до ЄС до червня 2024 року.

Таким чином, зовнішньоекономічна політика Україна має бути орієнтована на відновлення власної економіки, підтримку міжнародної бізнес-активності та досягнення високого рівня конкурентоспроможності на світовому ринку. Для розв'язання цього завдання доцільним є залучення міжнародних механізмів, таких як тимчасове зниження ставок мита, створення спеціальних торговельних зон або розширення мережі договорів про вільну торгівлю. Це, в свою чергу, вимагає тісної співпраці між державою, бізнесом та міжнародними інституціями.

Література:

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2023).
2. Матвеев М., Лебедченко В., Гайдай Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 5 (23). С. 232–245.

3. Шугалій А.М. Сучасні тенденції і проблеми ЗЕД підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 56. С. 65–76.

4. Скрипник С.В., Процевят О.С., Воронова О.В. Особливості регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262>

5. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: постанова КМУ від 09.04.2022 р., № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

6. Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації: постанова КМУ від 27.09.2022 р., № 1076. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

7. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: розпорядження КМУ від 26.02.2022 р., № 188-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

8. Про закриття морських портів: наказ Міністерства інфраструктури України від 28.04.2022 р., № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

9. Про перелік товарів критичного імпорту: постанова КМУ від 24.02.2022 р., № 153. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp220153?an=1&ed=2022_06_07 (дата звернення: 25.10.2023).

10. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: постанова КМУ від 09.03.2022 р., № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

11. «Дія. Бізнес. Експортний напрям». URL: <https://business.diiia.gov.ua/export> (дата звернення: 25.10.2023).

12. Про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні пільги, що застосовуються до українських товарів: Регламент (ЄС) Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 р., № 2022/870. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/870/oj> (дата звернення: 25.10.2023).